

Handlingsplan mot hedersrelaterat våld och förtryck

för Umeås kommunala grund- och gymnasieskolor

Dokumentansvarig: Elevhälsochefer, planen revideras vart tredje år.	Version: 1.1	
Godkänd av: Utbildningsdirektörens ledningsgrupp	Datum: 2018-10-01	Revideras: 2021-10-01

Inledning

Det här är en praktisk handledning som i första hand riktar sig till rektorer och elevhälsans personal vid grundskolan och gymnasiet i Umeå kommun.

Förenta Nationerna (FN) och Sverige som en av dess medlemsstater tar tydligt avstånd från hedersrelaterat våld. I grunden för arbetet mot hedersrelaterat förtryck och våld finns FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, FN:s konvention om avskaffande av all diskriminering av kvinnor (kvinnokonventionen) samt FN:s konvention om barnens rättigheter (barnkonventionen). Dessa ger individuella rättigheter som de stater som har ratificerat konventionerna förbinder sig att värna. Rektorer är ansvariga för att Barnkonventionen blir levande i skolans verksamhet och att skolan har en beredskap och en handlingsplan för att hantera de praktiska och principiella frågeställningar som aktualiseras av hedersproblematiken.

Hot, tvång, våld och mord i hederns namn förekommer i samhällen eller grupper med starkt patriarkala system och ett gruppcentrerat skamtänkande. Bakom hedersbrotten ligger alltid ett kollektivt tryck om att bestraffning måste ske för hederns återupprättande. De allvarligaste hedersbrotten är alltid planerade och genom det kollektiva trycket blir kraven på bestraffning oftast kompromisslösa och långsinta.

Avsikten med handlingsplanen är att vara ett stöd i skolans uppdrag att motverka kränkningar av mänskliga rättigheter samt att ge vägledning kring hedersrelaterat våld och förtryck. Alla på skolan ska veta vem som gör vad för att hjälpa ett barn eller ungdom som lever i en hedersproblematik. Det är också viktigt att det finns en nära samverkan med de sociala myndigheterna med en tydlig roll- och ansvarsfördelning. Skolans ansvar är att uppmärksamma socialtjänsten på de elever som lever i en utsatt situation och med deras hjälp se till att barnet får ta del av sina rättigheter enligt barnkonventionen och svensk lagstiftning. Enligt Diskrimineringslagen (2008:567) och Skollagen (2010:800) är det ett krav att varje skola ska ha en plan mot diskriminering och kränkande behandling. Det är viktigt att sammankoppla Handlingsplanen mot hedersrelaterat våld och förtryck med respektive skolas plan mot diskriminering och kränkande behandling.

Alla skolor möter inte i sin vardag barn eller ungdomar som är utsatta för förtryck i hederns namn. Det innebär dock inte att de aldrig kommer att göra det och kunskap om frågan är därför viktig så att man är förberedd då man kommer i kontakt med hedersproblematiken i framtiden. Det ankommer ytterst på varje enskild rektor och skola att – utifrån lokala övervägande – ta ställning till vilka förebyggande och akuta insatser som behövs.

Skollagen lyfter fram att utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. I utbildningen ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. Barn och elever ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Den syftar också till att i samarbete med hemmen främja barns och elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvars-kännande individer och medborgare. Vidare säger skollagen att skolan ska förebygga och förhindra att barn och elever utsätts för kränkande behandling.

Mål

Målet med denna handlingsplan är att **all** personal som är verksamma inom skolan ska kunna **identifiera** och **möta** elever som lever under förhållanden som ej är förenliga med FN:s konvention om de mänskliga rättigheterna.

Vad är hedersvåld

Regeringens beskrivning och definition:

"När det gäller hedersrelaterat våld och förtryck är kontrollen av flickors och kvinnors sexualitet central och starkt knuten till kollektivet. I hederstänkandet står föreställningar om oskuld och kyskhet i fokus och familjens rykte och anseende ses som avhängigt flickors och kvinnors faktiska eller påstådda beteende. Detta förhållande kan vara mer eller mindre uttalat och kontrollen kan sträcka sig från vardagliga former av begränsningar i flickors och kvinnors liv som berör exempelvis klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet till livsval som utbildning, jobb och giftermål och skilsmässa. I sin mest extrema form resulterar hederstänkandet i hot om våld och våld, inklusive dödligt våld. Det hedersrelaterade våldets kollektiva karaktär innebär att det kan finnas fler förövare av båda könen och att offren kan vara både kvinnor och män samt flickor och pojkar. Det kan också innebära att våldet sanktioneras av familjen och den närmaste omgivningen, även av andra kvinnor." [\(Skr. 2007/08:39\)](#)

Könsstypning

Sedan 1 juli 1982 är könsstypning av flickor och kvinnor förbjudet enligt lag i Sverige. Lagstiftningen omfattar alla typer av könsstypning av flickor och kvinnor enligt WHO:s klassificering. År 1999 infördes en ny lagparagraf som innebär att en person kan dömas för brott även om brottet skett utanför Sverige och/eller i ett land där det är lagligt att utföra könsstypning.

Se Lag (1982:316) med förbud mot könsstypning av kvinnor.

Tvångsäktenskap

Från och med den 1 juli 2014 gäller nya straffrättsliga och civilrättsliga bestämmelser som stärker skyddet mot tvångsäktenskap och barnäktenskap. Två nya brott införs i brottsbalken ([Brottsbalken 4 kap. 4 c §, 4 d §](#)). Vidare avskaffas möjligheten för barn att få dispens att gifta sig. Även reglerna om erkännande av utländska äktenskap skärps.

Förebyggande arbete

Övergripande nivå och enhetsnivå

- Kontinuerlig genomgång av handlingsplanen för personal. Ansvarig: Rektor i samarbete med det lokala elevhälsoteamet.
- Se till att skolan har tillgång till aktuell information för personal och elever om mänskliga rättigheter, barns rättigheter, hedersrelaterat våld och förtryck. Ansvarig: rektor.
- Samverkan med andra myndigheter och organisationer. Exempel på samverkansforum är Umeå kommuns Konsultationsforum hedersrelaterat våld (HRV).

Gruppnivå

Nedanstående punkter är exempel på insatser i det förebyggande arbetet på gruppnivå. Tänk på att inleda det förebyggande arbetet med barn och föräldrar så tidigt som möjligt, gärna redan i förskolan.

- Informera om och arbeta i den ordinarie undervisningen med de mänskliga rättigheterna, jämställdhet, våld och förtryck, rätten till den egna kroppen samt könsstymning i klasser och grupper.
- Lyfta mänskliga rättigheter/ värdegrund vid föräldramöten som ett verktyg för att motverka förtryck och brott som sker i hederns namn.
- I mötet med föräldrar är det viktigt att informera om elevers rättigheter och föräldrars ansvar att sätta gränser – men inte begränsa elevers liv. Viktigt att föräldrar får information på sitt eget modersmål.
- Klassråd och elevråd. Ett exempel på hur skolan införlivar demokratiska strukturer.
- Kamratstödjarverksamhet med syfte att motverka kränkande behandling.
- Ge elever kunskap om rätten till eget liv och samhällets stöd i olika former.
- Fånga upp barn och ungdomar i behov av särskilt stöd genom diskussioner i arbetslag.
- Sex- och samlevnadsundervisning där man exempelvis diskuterar könsstymning och myten om mödomshinnan och även individens rätt till sin egen sexualitet och val av partner oavsett sexuell läggning. Förslagsvis i samverkan med Ungdomshälsan.

Individnivå

- Utvecklingssamtal.
- Individuella stödsamtal och hälsosamtal, samtalsstöd finns i skolsköterskornas metodbok.
- Vid introduktionssamtal/utvecklingssamtal tas punkter som simundervisning, studieresor och sex- och samlevnadsundervisning upp. Detta är en obligatorisk del i verksamheten.

Att uppmärksamma - viktiga signaler

- Önskemål hemifrån om undantag från viss undervisning, till exempel musik, gymnastik, sex- och samlevnad, lägerdagar, studiebesök, skolresor.
- Olika kläd- och beteendekoder i och utanför skolan.
- Ofta återkommande magvärk, huvudvärk och illamående.
- Återkommande frånvaro och skolk.
- Koncentrationssvårigheter och försämrade studieresultat.
- Synliga skador av våld.
- Depression och självmordstankar.
- Utåtagerande beteende för att få uppmärksamhet.
- Få eller inga kamratkontakter utanför skolan.
- Kvardröjande i skolan efter sista lektionen.
- Rigid kontroll av fritiden, exempelvis att eleven inte får delta i aktiviteter utanför skolan.
- Föräldrar som drar sig undan all kontakt med skolan och föräldrar som motsätter sig stödinsatser från skolans sida.
- Avsaknad av vuxna stödpersoner utanför familjen.
- Oro över att föras ut ur landet under sommarlov eller utlandssemester och bli bortgift.
- Oro över att familjen ska få reda på att man är homosexuell, bisexuell eller transperson.
- Önskan om att "återställa" sin "mödomshinna" eller slidkrans.
- Önskemål om att inte gå i samma klass eller skola som syskon eller kusiner.
- Eleven rymmer hemifrån.
- Uppvisar symtom som kan vara en konsekvens av att flickan är könsstympad.

Utifrån dessa observationspunkter kan det bildas ett mönster som ger en övergripande bild av barnets/ungdomens livssituation. Det är viktigt att vara medveten om att särskilt flickornas liv begränsas successivt med stigande ålder och en utförlig dokumentation, också över tid, bidrar till att personalen lättare kan skapa sig en helhetsbild. Om man ser några av dessa tecken **måste** skolans personal våga samtala med eleven om dennes allmänna situation samt rådgöra med elevhälsan.

I samtalet är det viktigt att prata om vad eleven är utsatt för i relation till svensk lagstiftning och de mänskliga rättigheterna istället för att prata om hedersbegreppet. När du som personal känner dig orolig för en elev **ska** du skyndsamt kontakta elevhälsopersonalen. Skolledningen **ska** dessutom alltid informeras. Kom ihåg att man inte ska vara ensam när man arbetar med ärenden som handlar om hedersrelaterat våld och förtryck.

Viktigt att tänka på vid samtal med unga om hedersrelaterat våld och förtryck

- En hantering på skolan som bygger på normala rutiner i elevhälsoärenden, framför allt en för tidig kontakt med föräldrarna, kan i vissa fall allvarligt skada den enskilda eleven som lever i en hederskultur.
- Samtal om hedersrelaterat våld är ett känsligt område. Rykten om elevers eventuella avvikelser från hedersnormen kan skapa stor skada. Vem är bäst lämpad på din skola att genomföra dessa samtal?
- Välj en neutral plats för samtalet.
- Samtalet får inte väcka uppmärksamhet från andra. Om utomstående får kännedom om samtalet/besöket kan det få negativa konsekvenser för eleven eller deras familjer och släktingar.

- Använd alltid auktoriserad tolk via telefon och från ett företag som har avtal med Umeå kommun. Det är mycket viktigt att tolken är neutral i förhållande till eleven och att tolken inte kommer att utgöra ett hot genom ryktesspridning eller kontakter med elevens släkt. Höj säkerheten genom dolt nummer #31# sen det önskade numret, samt önskemål om tolk från annan ort.
- Tydliggör anmälningsskyldigheten (14 kap 1§ SoL) på ett tidigt stadium.
- Konsultation med socialtjänsten kan ske utan att utredning inleds om den utsattes identitet inte avslöjas.
- I ärenden med hot om kontroll, hot eller våld i hemmet kan socialtjänsten träffa en ungdom för klargörande samtal några gånger utan att kontakta vårdnadshavare. (Om den unga är över 18 år är denna fråga inte aktuell).
- Är man över 18 år är man myndig och har själv rätt att bestämma över sitt liv. Det är dock inte självklart att familjer/släkt till unga myndiga respekterar deras lagliga rätt och val. Myndiga kan därför vara utsatta för stark press och allvarliga hot och våld.

Elevhälsans direkta arbete med enskild elev

Om det kommer till skolans kännedom att en elev lever under förhållanden som inte är förenliga med mänskliga rättigheter kan följande observationspunkter vara bra att kartlägga.

- Vad måste hen göra som hen inte vill?
- Vad vill hen göra som hen inte får?
- Vilka begränsningar är hen utsatt för? Vilka är de hotande personerna som förtrycker hen?
- Är hen utsatt för kränkningar och hot?
- Är hen utsatt för våld och misshandel? Vem slår eller hotar? Finns i så fall synliga skador?
- Är hen utsatt för någon form av bevakning eller begränsning, t ex från en bror på skolan?
- Tvingas hen bevaka en syster eller kusin på skolan?
- Verkar hen oförklarligt rädd för någon?
- Talar hen om att trolova sig eller gifta sig trots att hen är ung och inte klar med skolan? Är partnern någon som hen rimligen inte kan känna så väl?
- Vad ska hen göra på sommarlovet? Är det planer på att åka till hemlandet? Kanske blir en "semesterresa" till hemlandet istället en överenskommelse om förlovning och arrangerat giftermål.
- Fråga om könsstympning.
- Har hen en partner? Måste hen ljuga om sin partner? Är partnern ett stöd eller en belastning i frigörelsen?
- Uppvisar hen psykosomatiska symtom (t ex huvudvärk eller magont)?
- Talar hen om problem hemma eller sin ofrihet i termer av "vår kultur kräver"? Vem är det som styr och bestämmer om sanktioner i släkten? Är det pappa, mamma, syskon eller andra manliga/kvinnliga släktingar? Finns denna person i Sverige?
- Vad är det som kommer att hända om hen bryter mot dessa krav?
- Är hen kraftigt begränsad när det gäller kläder, rörelsefrihet och fritid? Kontroll av mobiltelefon, dator, dagbok?
- Har hen stort ansvar hemma?

- Får hen delta i all undervisning inklusive idrott och sex- och samlevnadsundervisning?
- Får hen vara med på skolresor och lägerskolor?
- Hur ser hens studiemotivation och koncentration ut över tid?
- Är hen tidvis (oförklarligt) ledsen, orolig eller uppgiven?
- Har hen sömnsvårigheter?
- Är hen homo, bisexuell eller en transpersonlighet? I många länder är homosexualitet tabu och till och med straffbelagt.
- Vilken nära släkt har hen i eller utanför Sverige?
- Har någon syster eller bror eller annan nära släkting, t ex kusin, tidigare gifts bort mot sin vilja eller misshandlats eller mördats på grund av heder?
- Finns det några sociala kontakter och vuxna stödpersoner utanför familjen t ex inom skolan?
- Vilka kamrater kan hen lita på ställer upp?
- Vilka andra vuxna i eller utanför den etniska gruppen litar hen på som kan bli ett framtida stöd?
- För att ytterligare bedöma riskerna kan man göra en släktkarta tillsammans med eleven. På så sätt kan man få en tydligare bild över var i slakten de hotande personerna finns.
- Finns det kanske någon person i slakten som tidigare lyckats gå sin egen väg? Har hens val i så fall accepterats av slakten? Var befinner hen sig geografiskt, i Sverige eller i utlandet?
- Vilka närstående är neutrala eller positiva till hens krav på förändring och kan vara ett stöd i hens frigörelse? Saknas stöd helt från familjen?

I samtalet är det viktigt att du ställer korta, enkla och raka frågor. Låt eleven berätta med egna ord. Exempel på bra frågor är:

- Vad är det som du vill göra men inte får göra?
- Vad är det som du måste göra som du inte vill göra?

Rutiner

Om du som anställd inom skolan känner oro eller misstänker att en elev utsätts för hedersrelaterat våld eller förtryck **ska** du kontakta rektor, skolkurator och/eller skolsköterska.

Skolkurator eller skolsköterska, samtalar med eleven utifrån observationspunkterna och gör en bedömning och beslutar om vidare åtgärder tillsammans med skolledningen.

Finns behov av vägledning kan kontakt tas med Socialtjänstens mottagningsenhet för råd och stöd i enskilda ärenden samt med Umeå kommuns Konsultationsforum HRV, information och kontaktuppgifter finns på respektive intranät. I konsultationen ges möjlighet att samtala om den aktuella, oidentifierade barnets/ungdomens situation. Vägledning kan även ges via Länsstyrelsen Östergötlands nationella Kompetensteam, 010-223 57 60, se även www.hedersfortryck.se

Vid misstanke om att en elev utsätts för hedersrelaterat våld eller förtryck har skolan en skyldighet att agera. All personal inom skolan har anmälningsskyldighet, vid orosanmälan

enligt 14:1 SoL som rör heder bör rektor stå som anmälare och elevhälsopersonal konsulteras i formulerandet av anmälan.

Enligt 14 kap 1§ Socialtjänstlagen:

Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom är **skyldiga** att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa.

Anmälan till socialtjänsten ska göras skriftligt. I en akut situation kan det vara nödvändigt att göra en muntlig anmälan men den ska då kompletteras skriftligt i efterhand. Vid misstanke om hedersrelaterat våld och förtryck ska föräldrarna inte informeras innan anmälan görs på grund av risken för eleven. Det är viktigt att skolan och socialtjänsten, så långt det är möjligt, samarbetar så att eleven kan få den hjälp och det stöd som hon/han behöver. Skola och socialtjänst behöver samarbeta **före** en anmälan görs bland annat via rådgivning. Vidare krävs ett samarbete **under** socialtjänstens utredningstid eftersom eleven vistas stor del av sin vakna tid i skolan. Till sist även **efter** en avslutad utredning bland annat för att skolan ska få vägledning hur de kan stötta eleven på bästa sätt i den fortsatta skolgången. Om eleven är över 18 år kan skolan hjälpa eleven att göra en ansökan om hjälp och stöd till socialtjänsten. Är man 18 år räknas man inte längre som barn i lagens bemärkelse.

Skyddsbehov

Det är viktigt att bedöma skyddsbehovet för eleven. Denna bedömning görs av socialtjänsten.

Utvärdering

Denna handlingsplan utvärderas och revideras vart tredje år eller tidigare vid behov.

Vill du veta mer?

Sidan www.hedersfortryck.se drivs av Länsstyrelsen Östergötland och är en informationssida för alla som på ett eller annat sätt kommer i kontakt med olika former av hedersrelaterat våld och förtryck. Länsstyrelsen Östergötland arbetar på uppdrag av regeringen mot hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som t ex barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor.

Skriften "Våld i hederns namn - Handbok för skola och socialtjänst om skyldigheten att se och hjälpa utsatta" Länsstyrelsen Östergötland. Finns att beställa gratis på nätet.

Skriften "Våga se - En vägledning för stöd, vård och skydd av flickor och kvinnor som är eller riskerar att bli könsstympade". Länsstyrelsen Östergötland. Finns att beställa gratis på nätet.